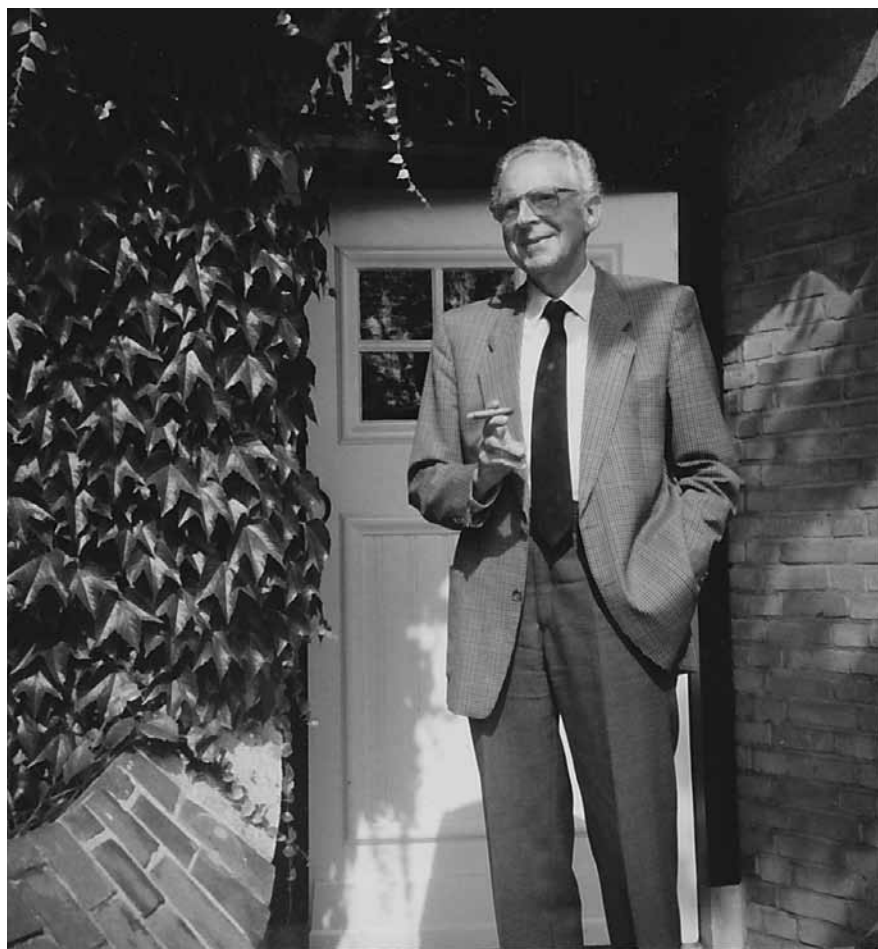

Johannes Antonius Bornewasser

15 juli 1924 – 22 april 2010

Op 22 april 2010 overleed ons medelid Johannes Antonius Bornewasser in de leeftijd van 85 jaar. Bij de herinnering aan hem komen krachtige lijnen en duidelijke beelden voor de geest. Door aanleg en roeping historicus, als persoon toegankelijk en in het bezit van een sterk gestel dat hem mogelijk maakte tot op zeer hoge leeftijd als geschiedschrijver werkzaam te zijn. In die hoedanigheid heeft Bornewasser zich tot een erkend meester ontwikkeld in de verwerving, interpretatie en verwerking van zijn historisch materiaal.

Na deze grote lijn de verhelderende beelden. Bornewasser werd op 15 juli 1924 geboren te Voorst in Gelderland, waar zijn vader hoofd van de lagere school was. Op het stedelijk gymnasium te Deventer deed hij in 1942 eindexamen alfa. Vertraagd door de Tweede Wereldoorlog volgde in 1945 de studie geschiedenis aan de toenmalige Katholieke Universiteit Nijmegen. In 1950 vond het doctoraal examen plaats en in 1956 de promotie cum laude bij L.J. Rogier op de dissertatie *Kirche und Staat in Fulda unter Wilhelm Friedrich von Oranjen, 1802-1806*. Het is een studie over de kerkelijke politiek van onze latere koning Willem I, toen deze als gevolg van Napoleons beslissing vorst van het gesecculariseerde bisdom Fulda was geworden.

Het beeld van de geschiedbeoefening zal niet vervagen, maar eerst vraagt het onderwijs veel aandacht in het leraarschap aan het Canisiuscollege te Nijmegen (1948-1967) en de docentschappen aan de Katholieke Leergangen in Tilburg (1956-1980) en de Nijmeegse Universiteit (1958-1968), in deze laatste voor de didactiek van de geschiedenis. De benoeming tot hoogleraar in de kerkgeschiedenis aan de Theologische Faculteit Tilburg geschiedt in 1967. Vele jaren later bekent Hans Bornewasser met enige zelfspot: 'Ik ben een echte schoolmeester' (2007). Maar wel in het bewustzijn dat dit meesterschap op het universitaire niveau van de kerkgeschiedenis een hulpwetenschap voor de theologen betreft, met nadruk op het aankweken van een historische attitude bij de studenten, in het besef zowel van het wezenlijke van twee millennia katholicisme als de relativierende binding aan tijd en plaats. De laatste bracht in het heden mee dat het tactvol kon zijn niet alle boekenlijsten en programma's naar het Vaticaan op te sturen.

In de Tilburgse jaren komt nu ook het onderzoek van Bornewasser tot brede ontplooiing. Tevoren was in 1962 het boek *Vijftig jaar Katholieke Leergangen 1912-1962* van zijn hand verschenen, naar zou blijken het eerste

deel van een trilogie van kritische studies over de intellectuele geschiedenis van Nederland in het algemeen en het katholieke volksdeel in het bijzonder. Het gaat dan vervolgens om zijn uit 1978 stammende *Katholieke Hogeschool Tilburg, deel I 1927-1954. Economie, ethiek en maatschappij*, en het in 1985 verschenen *In de geest van Thijm, 1904-1984. Ontwikkelingen in de verhouding tussen wetenschap en geloof*. Dit boek bevat de geschiedschrijving van het Thijmgenootschap, de vereniging tot bevordering van de wetenschapsbeoefening onder katholieken in Nederland. Zij ontleent haar naam aan de katholieke emancipator J.A. Alberdingk Thijm (1820-1889).

Wat de universiteitsgeschiedenis betreft, geldt Bornewasser sindsdien als een pionier van de brede en hernieuwde belangstelling voor de nieuwe universiteitsgeschiedenis, losgemaakt uit het gedenkboekengenre en in een relevanter besef van de maatschappelijke context.

In deze vruchtbare periode verschijnen eveneens talrijke artikelen, die de politieke geschiedenis verbinden met de kerk- of godsdienstgeschiedenis. Het past bij zijn universitaire leeropdracht en sluit aan bij zijn proefschrift, wanneer Bornewasser in 1977 zijn vernieuwende artikelen over de godsdienstpolitiek van koning Willem I publiceert. De daarop twee jaar later geschreven portretten van de koningen Willem I en Willem II in de bundel *Nassau en Oranje in de Nederlandse geschiedenis* behoren tot de beste korte studies die wij van deze vorsten bezitten.

Maar bij dit alles, hier voorafgaand geschetst, zal het niet blijven. Een groot publicistisch slotakkoord volgt nog na 1989, het jaar van zijn emeritaat. Het betreft de geschiedschrijving van de Katholieke Volkspartij (KVP), in opdracht van de partijleiding en vervat in twee vuistdikke banden *Katholieke Volkspartij 1945-1980*, het eerste deel *Herkomst en groei (tot 1963)*, gepubliceerd in 1995, en het tweede *Heroriëntatie en integratie (1963-1980)* uit 2000.

Daar is een uiterste krachtinspanning voor gevegd, maar juist Bornewasser moest zich aangetrokken voelen tot de thematiek van Nederlandse verzuiling en katholieke emancipatie en integratie. Daarbij de KVP in het politieke facet als de partij, die er in onze destijds protestants-liberale, gouvernementele cultuur in slaagde katholieken te laten doordringen tot alle lagen van bestuur en politiek, tot in 1980 het Christen-Democratisch Appèl (CDA) tot stand kwam, door de fusie van KVP met de Anti-Revolutionaire Partij en de Christelijk-Historische Unie. Bovendien bezat Bornewasser een

gerede afstand tot de KVP en stelde hij uitdrukkelijk vast dat hij de geschiedenis van de KVP niet had geschreven vanuit een positief of negatief oordeel achteraf, maar van binnenuit en afgemeten aan haar eigen idealen. Een historicus is voor alles een beschrijver, een verhalenverteller, geen achteraf terecht wijzende moralist of vonniswijzende jurist.

Deze getuigenis stamt uit het jaar 2000 en kan als uitspraak voor het gehele oeuvre van Bornewasser gelden. Daarin treft ons een consistente eenheid die het rechtvaardigt hem als geschiedschrijver van de voltooide katholieke emancipatie te beschouwen, waarbij de beschreven universitaire ontwikkeling enerzijds als instrument van intern-katholieke emancipatie bijdroeg tot de integratie van het katholieke volksdeel in de natie en anderzijds de geschetste politieke ontwikkeling in deze het instrument was van de externe katholieke emancipatie.

Het is de verdienste van Bornewasser geweest dit zo snel en compleet na de voltooiing van de katholieke emancipatie in zijn omvangrijke synthese van de KVP zichtbaar te hebben gemaakt. Het geeft dan ook voldoening dat daarvoor veel erkenning is getoond, en wel in het lidmaatschap van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, het Thijmgenootschap en onze Akademie (1980). Bij zijn afscheid in Tilburg werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Bestuurlijke arbeid verrichtte hij als decaan van de Tilburgse theologische faculteit en als voorzitter van het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (1970-1973).

In zijn laatste levensjaren woonde Bornewasser als weduwnaar in Overasselt nabij Nijmegen, omringd en gesteund door zijn twee dochters en zoon en de zes kleinkinderen, nog bezig aan een biografie van zijn leermeester Rogier, die onvoltooid bleef. Het is treffend als laatste beeld van een werkzaam leven, waarin Bornewasser bij de grote Nijmeegse historicus een blijvende bron van studie en inspiratie vond.

Gebruikte literatuur (indien niet reeds in de tekst vermeld)

Een bibliografie tot 1989 in de bundel van J.A. Bornewasser, *Kerkelijk verleden in een wereldlijke context*, Amsterdam, 1989: 14-29.